

Opgave i PT501

Menighedsopbygning

10 ECTS

Kursus: Master i Teologi og Misjon

Anders Zoll Landkildehus

Godkendt opgaveordlyd:

Hvilke væsentligste forskelle der er mellem liturgien i en Luthersk Mission-frimenighedsgudstjeneste og i en dansk, folkekirkelig højmesse, og hvilke implikationer har det for den teologi, der kommunikeres?

5413 ord eksklusive forside, indholdsfortegnelse og litteraturliste

Fjellhaug International University College

Efteråret 2022

Indholdsfortegnelse

1	Indledning.....	314
1.1	Fremgangsmåde	314
1.2	Metodiske overvejelser.....	315
1.2.1	Teoretiske forudsætninger.....	315
1.2.2	Deltagende observatør.....	315
2	Lathrops anvendelse af <i>juxtaposition</i> og <i>ordo</i>	316
2.1	Juxtaposition	316
2.2	Ordo.....	317
3	Analyse af observationerne.....	318
3.1	Præsentation af observationerne	318
3.2	Identifikation af forskelle	322
3.2.1	Ad 1: Overordnet <i>ordo</i>	323
3.2.2	Ad 2: Leddenes placering i hoveddelene	323
3.2.3	Ad 3: Udeladelser af led	324
4	Drøftelse af forskellenes implikationer.....	324
4.1	Overordnet <i>ordo</i>	324
4.2	Leddenes placering i hoveddelene.....	325
4.3	Udeladelser af led.....	326
4.4	Sammenfatning	327
4.5	Et afsluttende fagligt helikopterperspektiv.....	327
5	Afslutning	328
	Litteratur	329

1 Indledning

Den danske vækkelsesbevægelse Luthersk Mission (LM) har historisk set været en lavkirkelig bevægelse med kritisk indstilling overfor den danske folkekirke (fremover: *folkekirken*). I løbet af 1970'erne nyorienterede man sig dog mod folkekirken, og hermed opstod den såkaldte ellipsestruktur med to brændpunkter i menighedslivet for aktive LM'ere: LM-missionshuset og den lokale folkekirke. Siden midt-1990'erne har man bevæget sig væk fra ellipsestrukturen i retning af frimenigheder med gudstjenestefejring.¹

LM-frimenighederne står altså i en interessant historisk kontekst, hvor man både har været en udpræget lavkirkelig bevægelse, men samtidig i nyere tid har haft forholdsvis stor berøring med folkekirken. Derfor er det interessant at undersøge gudstjenestelig praksis i de to sammenhænge.

Netop det fokuserer denne opgave på. Nærmere bestemt vil opgaven identificere de væsentligste forskelle, der er mellem liturgien i en LM frimenighedsgudstjeneste og i en dansk, folkekirkelig højmesse og derefter drøfte, hvilke implikationer har det for den teologi, der kommunikeres.

Opgavens motivation og ambition er at give et bidrag til refleksion om liturgi i Luthersk Mission, som er min egen menighedssammenhæng.

1.1 Fremgangsmåde

Som repræsentanter for henholdsvis LM-frimenigheder og folkekirken har jeg udvalgt Nordvestkirken og Emdrup Kirke. I begge kirker er der foretaget en gudstjenesteobservation, og disse analyseres i opgaven for at identificere de væsentligste forskelle i liturgierne. I observationen og analysen er der særligt fokus på gudstjenesteledenes indhold og rækkefølge. Menighederne og gudstjenesterne præsenteres nærmere i analysen. Observationerne skænkes meget plads i opgaven grundet deres vigtige rolle for arbejdet.

Når de væsentligste forskelle er påpeget, giver dette grundlag for at drøfte forskellenes implikationer på den teologi, der kommunikeres i liturgierne. Det teoretiske grundlag for drøftelsen er Lathrops anvendelse af begreberne *juxtaposition* og *ordo*, som præsenteres inden analysen og drøftelsen.

Før opgavens *ordo* for alvor begynder, må der dog gøres nogle metodiske overvejelser. Formålet er at placere opgaven inden for det praktisk-teologiske felt og at redegøre for teoretiske forudsætninger i observationerne. Derudover må min rolle som deltager i undersøgelsesobjekterne overvejes.

---

¹ Kofod-Svendsen 2014: 13; Schmidt 2018: 10. En frimenighed i Danmark er en menighed, der deler folkekirkens bekendelsesskrifter uden at være en del af folkekirken (Iversen 2018: 365). Et missionshus er sammenligneligt med *betehus* i norsk kirkeliv (Hegstad 1999: 78).

1.2 Metodiske overvejelser

Den praktisk-teologiske metode beskrives af Browning som en bevægelse fra praksis til teori og tilbage igen. Tanken er, at et religiøst fællesskab har nogle praksisser, som er præget af teoretiske antagelser. Udfordringer eller spørgsmål til disse praksisser kan foranledige til at genbesøge fællesskabets normative teorier. I dette møde kan praksisserne evalueres og eventuelt forandres, og dermed er bevægelsen praksis-teori-praksis fuldendt.²

Denne opgave placerer sig inden for Brownings praktisk-teologiske metode, idet liturgiske praksisser undersøges. Det ligger uden for opgavens omfang at evaluere praksisserne i lyset af undersøgelsesobjekternes normative grundlag, men forhåbentlig gives nogle pejlemærker til hvordan dette kunne gøres.

I undersøgelsen af liturgi må man desuden skelne mellem liturgisk praksis og liturgiske tekster, der foreskriver praksis. Selvom opgaven inddrager liturgiske tekster, udgør gudstjenesteobservationerne det egentlige grundlag for opgavens analyse.³

1.2.1 Teoretiske forudsætninger

I næste hovedafsnit uddybes det teoretiske grundlag for opgaven. Men det er frugtbart allerede *inden* gudstjenesterne observeres, at en overordnet metodisk retning er givet. I en gudstjeneste kan meget observeres, men med et bevidst teoretisk rammeværk skærpes observationerne, så de giver bedst muligt grundlag for drøftelsen. Med andre ord skal drøftelsen gribe den liturgiske bold, som analysen kaster til den. Og for at analysen kan kaste nogenlunde præcist, er det klogt at angive en overordnet retning i observationerne og analysen.

Denne overordnede retning eller det teoretiske rammeværk kaldes "liturgi som iscenesættelse". Grundtanken er, at teologien *iscenesættes* eller *demonstreres* i liturgien. Observationerne fokuserer derfor på, hvad der sker, og hvornår det sker.⁴

1.2.2 Deltagende observatør

Til begge gudstjenester var jeg med min deltagelse såkaldt *deltagende observatør*. Det rejser selvsagt en udfordring, som i etnografiske metoder dog er velkendt. At man i en vis grad er en del af undersøgelses-

---

² Browning 1991: 5f

³ Tilgangen finder støtte hos Hegstad 2009: 155.

⁴ Rønkilde 2017: 101; 107-111. Opgaven kunne også have arbejdet ud fra "liturgi som oplevelse", repræsenteret af fx Martin Modéus. Teorirammeværket inddrager ritualteori og fokuserer på, hvordan liturgien emotionelt bevæger og påvirker deltagerne. Dermed anlægges et mere antropocentrisk fokus (se Rønkilde 2017: 105-107).

objektet, diskvalificerer ikke undersøgelsen. I stedet bør man være åben om delagtigheden og overveje om ens eget forhold til undersøgelsesobjektet kan danne nogle "filtre", når man observerer og undersøger det.⁵

I denne opgave vurderes den deltagende observans dog mindre påvirkende på observationerne. Det skyldes både undersøgelsens karakter som observationer fremfor eksempelvis kvalitative interviews.⁶ Dertil kommer, at gudstjenesteobservationerne er suppleret med lydoptagelser og desuden sammenholdes med liturgiske tekster, interne såvel som frit tilgængelige. Desuden var gudstjenstedeltagelsen nødvendig for at kunne undersøge den faktiske gudstjeneste og ikke kun liturgiske, foreskrivende tekster.

2 Lathrops anvendelse af *juxtaposition* og *ordo*⁷

Lathrop har generelt et højt syn på liturgi. Liturgien formidler både et teologisk indhold, men den formidler, eller faciliterer, også et møde mellem Gud og menigheden. Formidlingen ligger netop i liturgiens *ordo* og *juxtapositioner*, som skal tjene til at formidle Kristus. Derfor er disse to begreber værd at anvende i en undersøgelse af liturgisk praksis.⁸

2.1 Juxtaposition

En *juxtaposition* er ifølge Lathrop, at to elementer sættes sammen eller ved siden af hinanden for at forklare/kontrastere/komplementere hinanden. Elementer skal her forstås bredt og kan både være sang, tale, læsning, ord, brød, vin, bord, forsamling (menneskerne til gudstjeneste), etc.⁹

Eksemplerne på *juxtapositioner* er mange: Når ord fremsiges i forbindelse med badet i dåbshandlingen, når prædikenen holdes efter skriftlæsning, eller når en moderne forsamling fremsiger en oldkirkelig bekendelse. Ofte består *juxtapositionen* af noget gammelt og noget nyt. Det gamle er anvendelse eller allusion af gamle tekster fra primært Bibelen men også fra kirkens historie. Det kan for eksempel være skriftlæsning, bibelske udtryk eller oldkirkelige formuleringer. Det nye skal ikke forstås som noget, der nødvendigvis er moderne og nyligt opfundet, men snarere som noget, der sker nu i øjeblikket.¹⁰

---

⁵ O'Reilly 2012: 222-224

⁶ Iversen 2018: 44-51

⁷ Afsnittet tager primært udgangspunkt i Lathrop 1993.

⁸ Lathrop 1993: 172-174. *Juxtaposition* og *ordo* kan oversættes med henholdsvis *sidestilling* og *rækkefølge/orden/sammensætning*, men grundet begrebernes centrale rolle i Lathrops liturgiske teologi følger jeg hans begrebsbrug (med nogle "fordanskninger"). Det ligger uden for opgavens omfang at redegøre mere omfattende for Lathrops liturgiske teologi og hans sondring mellem primær, sekundær og pastoral liturgisk teologi (se Lathrop 1993: 3; 5-8).

⁹ Lathrop 1993: 10f; 19f

¹⁰ Lathrop 1993: 18-20; 173

Et godt eksempel på en *juxtaposition*, der sammensætter noget gammelt og nyt, er nadverfejringen. På den ene side er en nadver blot nogle mennesker, der på et givent sted og tidspunkt i historien spiser noget brød og drikker en smule vin, eventuelt mens de knæler. På den anden side sidestilles denne handling med bibelske tekster, der på centrale tidspunkter i handlingen (eksempelvis i indledningen og under uddelingen af nadverelementerne) gengives og dermed definerer handlingen som et sakramente. Ifølge Lathrop skaber *juxtapositionerne* mening, netop idet de sammenholder en handling eller et symbol med bibelske ord eller tekster.¹¹

2.2 Ordo

Ordo kan defineres som strukturen eller rækkefølgen i liturgien – altså hvordan liturgiens led er placeret i forhold til hinanden. Ifølge Lathrop ligger der en dyb mening i liturgiens *ordo*, blandt andet fordi der hermed kan skabes *juxtapositioner*.¹²

Idéen om *ordo* eksemplificeres særligt i det, Lathrop med et historisk rids tilbage til nytestamentlig tid identificerer som de mest grundlæggende elementer i kristen liturgi: *ordet* og *bordet*. *Bordet* som hoveddel i gudstjenesten består primært af at sætte nadverelementerne frem, en taksigelse og nadverdistribution. *Ordet* som den anden hoveddel består af tekstlæsninger, prædiken (udlægning af teksterne) og bøn.¹³

Ordoen med disse to hoveddele udgør en *juxtaposition* og skaber dermed en mening. På et overordnet plan har de to hoveddele forskellig karakter, idet *ordet* primært er tekster og ord, mens *bordet* har mere karakter af rite og fremhæver konkrete, fysiske elementer. Alligevel kommunikerer de dybest set det samme: Kristus som død og opstanden for menigheden. Dermed får de to hoveddele et komplementerende forhold til hinanden. Når *bordet* kommer efter *ordet*, forstærker det *ordets* budskab om den døde og opstandne Kristus, idet Kristi legeme og blod i fysisk, konkret form indtages af menigheden. Og omvendt bliver menigheden efter indtagelsen af nadverelementerne mindet om, at alle bibelske tekster må forstås i lyset af den døde og opstandne Kristus, som de lige har spist og drukket. *Bordet* bliver dermed *det synliggjorte ord*. Sagt på en anden måde: I *ordet* modtages Kristus auditivt, i *bordet* spises og drikkes han.¹⁴

---

¹¹ Lathrop 1993: 20f. Lathrops definition af *juxtaposition* kan minde om begrebet *WortKult*. Begrebet blev introduceret af Alexander Deeg i sin næsten uomgængelige afhandling, der undersøger forholdet mellem det "indre" og "ydre" ord i den evangeliske liturgi siden reformationen. *WortKult* handler om, at liturgiens led kommunikerer på et kognitivt og intellektuelt plan gennem ord og tekster. Dette skal sammensættes med elementer, som skaber en erfaring af nærvær gennem det sanselige og æstetiske. Sammensætningen er ideel for meningsskabelse i liturgien. Se Deeg 2012 (særligt s. 226f; 352; 440).

¹² Lathrop 1993: 33. *Ordo* kan også forstås bredere som mønstrene både i og omkring den kristne gudstjeneste. Der er således en *ordo* i kirkeåret og i ugen med søndag som højdepunkt. Grundet opgavens fokus inddrages disse forhold ikke. Se Lathrop 1993: 36-40; 68-79.

¹³ Lathrop 1993: 47f; 53

¹⁴ Lathrop 1993: 50

For at gøre det lidt mere komplekst, er det ikke bare *ordoens* inddeling med *ordet* og *bordet*, der danner en *juxtaposition*. Også *ordoen* i selve de to gudstjenestedele skaber juxtapositioner, for eksempel mellem prædikenen og tekstlæsningerne. Her fortolkes og appliceres de netop oplæste ældgamle tekster. Dermed får noget nyt – prædikenen som taler til menighedens aktuelle problemstillinger og åndelige liv – et møde med noget gammelt og uforanderligt i form af de bibelske tekster.¹⁵

Også *bordet* består af flere led og elementer, eksempelvis taksigelsen, indtagelsen af nadverelementerne og forsamlingen, som modtager nadveren. Ifølge Lathrop udtrykker disse tre størrelser sammen en mening: Menigheden har fællesskab i og med Kristus, hvilket indtagelsen legemliggør. Når dette sker under taksigelse til Gud, demonstreres det, at menigheden i Kristus møder Gud selv. Dermed iscenesættes også Guds barmhjertighed, som det sindelag, han møder mennesker med, når de kommer til ham i Kristus.¹⁶

3 Analyse af observationerne

I dette afsnit præsenteres gudstjenesteobservationerne for derefter at blive analyseret med henblik på at identificere de væsentligste forskelle i liturgien i de to gudstjenester. Først introduceres menighederne kort.

Nordvestkirken er blandt de ældste frimenigheder i LM. Det er en toneangivende LM-frimenighed, og på hjemmesiden er tilhørsforholdet til LM tydeligt.¹⁷ Emdrup Kirke ligger i samme københavnske bydel som Nordvestkirken. Flere af de aktive kirkegængere har eller har haft berøring med LM.¹⁸ Menighederne er interessante at sammenligne, fordi begge er evangelisk-lutherske med samme bekendelsesskrifter: Bibelen, de tre oldkirkelige symboler, Luthers lille katekismus og Confessio Augustana. Derudover er begge teologisk konservative.¹⁹

3.1 Præsentation af observationerne

Søndag den 6. november 2022 observeredes en gudstjeneste i Nordvestkirken. Den kan kategoriseres som en almindelig gudstjeneste, og er ikke en af menighedens alternative formater, som for eksempel vidnegudstjeneste. Hvor menigheden normalt følger den danske folkekirkes tekstrækker, indgik denne søndags prædiken i en række af temaprædikener, som varetages af menighedens lægmandsprædikantteam.

---

¹⁵ Lathrop 1993: 51

¹⁶ Lathrop 1993: 52

¹⁷ Luthersk Missions Landsstyrelse 2014: 12. Et eksempel på kirkens toneangivende præg og tætte bånd til LM er projektet *Discipel 24/7*, hvis styregruppe repræsenteres af netop LM, Nordvestkirken og en anden menighed. Derudover har materiale og inspiration fra projektet stor plads på Nordvestkirkens hjemmeside. Se *Discipel 24/7 2022* og *Nordvestkirken 2022a*.

¹⁸ Oplysningen er fra en privat samtale i forbindelse med gudstjenesteobservationen.

¹⁹ Nordvestkirken 2021; Den danske folkekirke 2022. Et indtryk af Emdrup Kirkes konservative præg kan fås ved at lytte til prædikener og oplæg fra kirken (se Emdrup Kirke 2022).

En sådan række af temaprædikener i gudstjenesterne finder dog sted halvårligt. Samlet set vurderes gudstjenesten derfor som repræsentativ for Nordvestkirken, og sammenholdt med LM's liturgivejledning vurderes den tilstrækkelig repræsentativ for en LM frimenighedsgudstjeneste.²⁰

I Emdrup Kirke observeredes søndag den 23. oktober 2022 en højmesse, hvilket er den gængse gudstjenesteform i folkekirken. Søndagen (19. efter trinitatis) faldt uden for folkekirkens højtider i det anvendte kirkeår. Samlet set vurderes gudstjenesten repræsentativ for Emdrup Kirke.²¹

Nedenfor gengives gudstjenesteobservationerne, der som nævnt ovenfor særligt fokuserer på indholdet i og rækkefølgen af liturgiens led. Derfor udelades også forhold ved gudstjenesterne som karakteristisk af rummet, forsamlingen, genstande, etc. Der henvises løbende til Den Danske Alterbogs højmesseordning og inddelingen heraf (Alterbogen 1992: 7-38). Inddelingen er i 23 dele, hvoraf nogle har flere underpunkter (a, b, c,). Henvisninger vil eksempelvis se således ud: *Alterbogen 15-c*. Formålet er at reducere tekstmængden, fordi mange af de anvendte formuleringer og bønner er identiske med Alterbogens. Med hensyn til Emdrup Kirke bemærkes det specifikt de steder, hvor liturgien *ikke* følger Alterbogens. Der anvendes desuden nedenstående forkortelser:

- SOS: *Sange og Salmer*. Udgivet i et forlagssamarbejde mellem LogosMedia, Lohse, Credo og ELM-forlag i 2013.
- FS3/4: *Fællessang nr. 3 eller 4*. En lovsangsbog udgivet i et forlagssamarbejde mellem LogosMedia, Lohse, Credo og ELM-forlag i henholdsvis 2014 og 2017.
- DDS: *Den Danske Salmebog*. Autoriseret 2012, udgivet af Det Kgl. Vajenshus' Forlag.

---

²⁰ Oplysningerne er fra interne dokumenter: et dokument til prædikantbooking og et standardbrev fra tilsynsrådet brev til prædikanter (Nordvestkirken 2022b; Nordvestkirkens Tilsynsråd 2022b). Se Luthersk Missions Landsstyrelse 2006.

²¹ Folkekirken 2022b; Folkekirken 2022a

<p>Nordvestkirken: Alle helgens søndag</p> <p>Forkortelser:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gudstjenesteleder (G) - Lægmandsprædikant (L) - Nadverforvalter (N) - Forsamlingen (F) <p>Velkomst (G) Frit formuleret. G introducerer sig selv. Fortæller, at det er Alle helgens-søndag, som handler om døden, smerten og håbet.</p> <p>SOS 605 Under sangen er der mulighed for et lys til minde om en afdød. 5-7 personer tænder lys. Teksten vises på projektor, F synger, lovsangsband leder sangen (disse forhold gør sig gældende ved alle sange).</p> <p>Bøn (G) Frit formuleret. Om Alle Helgen-temaer: håb i døden og smerten. Bøn for dagens gudstjeneste.</p> <p>Introduktion til gudstjenestens tema (G) Temaet for prædikenen og dermed også delvist for gudstjenesten er "Hvad er tro?"</p> <p>Tekstlæsning (G): Rom 10,5-13. Tekst i tråd med tema. F står op. Tekst vises på projektor.</p> <p>Den apostoliske trosbekendelse F bliver stående og fremsiger trosbekendelsen.</p> <p>Introduktion til børne- og juniorkirke Børne- og juniorkirkeledere introducerer med børnene oppe foran. Under børnekirkesang (lovsangsband) går børn og juniorer ud.</p> <p>FS4 38</p> <p>Prædiken (L) (kl. 10.50) L introducerer sig selv og temaet; beder frit formuleret og kort bøn. Sproget er hverdagspræget. Der bruges kristne og bibelske termer i nogen grad, uden at sproget bliver decideret kirkeligt og højtideligt. L afslutter med frit formuleret og kort bøn.</p>	<p>Emdrup Kirke: 19. søndag efter trinitatis</p> <p>Forkortelser:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Præst (P) - Kirketjener (K) - Forsamlingen (F) - Organist (O) <p style="text-align: center;"><u>I INDLEDNING²³</u></p> <p>Klokker, bedeslag</p> <p>Indgang (præludium) (10.30) P står med front mod alter</p> <p>Velkomst (P) Vender sig mod F. I hverdagsprog bydes velkommen og gudstjenestens tema introduceres.</p> <p>Indgangsbøn (K) Fast formuleret bøn, dog ikke Alterbogens.</p> <p>Indgangssalme: DDS 318 Teksten vises på projektor, og F synger (gælder ved alle salmer). Salmen akkompagneres af orgel (gælder alle salmer, medmindre andet nævnes).</p> <p>Kyrie og gloria F synger. Variant af Alterbogens første Kyriaforlag og første Gloriaforlag (side 29f), men ligger meget tæt op ad.</p> <p>Hilsen P står med front mod F. P hilser, F svarer.</p> <p>Indledningskollekt (P) Kirkens egen version anvendes. Højtideligt sprog med bibelske udtryksformer. Indhold fokuserer på: Tilbedelse af Gud, tak og bøn for frelsen. Afslutning i Jesu navn.</p> <p style="text-align: center;"><u>II ORDET</u></p> <p>GT-læsning (K) (kl. 10.45) P står med front mod alter. F står op.</p> <p>DDS 26</p> <p>Epistel/lektie-læsning (K) P står med front mod alter. F står op.</p>
---	---

²³ Inddelingen i fire dele er bl.a. på baggrund af Alterbogens højmesseordning.

<p>Introduktion til næste del af gudstjeneste (G) (kl. 11.10) Om lovsang og mulighed for forbøn.</p> <p>Lovsangsdel, herunder: Spontan quiz (lovsangsleder): F skal ved håndsoprækning gætte, hvorvidt ordsprog stammer fra Bibelen. Dernæst frit formuleret introduktion til lovsangen (lovsangsleder): Sangene omhandler tro og Alle Helgen-temaer. F inviteres til at rejse sig, hvilket mange gør. Sange: - SOS 430 (om tro, nåde og korset, kristocentrisk. Indholdsmættet) - FS3 17 (om Kristi genkomst og håbet. Længselsfuld sang) - FS4 18 (om håb, frelsen. Indholdsmættet, sjælesørgerisk og proklamerende)</p> <p>Menighedsbøn (menighedsmedlem) (kl. 11.30) F kan bringe bedeemner, der tages med i den fast formulerede bøn, som primært består af: Tilbedelse til Gud, syndsbeholdelse (anvendelse af SI 139), bøn for Nordvestkirken, dens medlemmer, LM og missionsarbejde, afslutning med længsel efter parousien.²²</p> <p>Nadver (kl. 11.35) Invitation (N). I nutidigt sprog inviteres døbte og dem, som ønsker at tro på Jesus. Helligprisning (N). Samme som i Alterbogen 15-b. Taksigelse og bøn (N). Variant af "Opstandne Herre og frelser..." i Alterbogen 15-c. Sprogligt lettere, men stadig højtidelig med bibelske termer. Fadervor (N+F) Indstiftelsesord (N). Allusion af 1 Kor 11,23-26. Kontinuerlig nadver med sange undervejs: - FS4 139 - FS4 113 - SOS 600 - FS4 78 Nadverord (N). Variant af "Den korsfæstede og opstandne frelser..." fra Alterbogen 18. Den aronitiske velsignelse (N). F står oprejst.</p> <p>Afslutning (G) (kl. 11.50) Frit formuleret. Tak til hjælpere. God søndag.</p> <p>Meddelelser</p>	<p>Den apostoliske trosbekendelse Synges af stående forsamling inkl. P, der har front mod alter.</p> <p>DDS 335</p> <p>Evangelielæsning (P) F står op. Alterbogen 11 følges: - P siger: "Dette hellige..." - F svarer: "Gud være lovet ..." - P læser Joh 1,35-51</p> <p>Prædiken (P) Uhøjtideligt, men rimelig formfuldendt sprog. Bibelsk og teologisk begrebsbrug sådan, at lidt kendskab til såvel bibelske narrativer som teologi forudsættes.</p> <p>Den apostoliske velsignelse Fremsiges stående af F og P.</p> <p>Motet²⁴ Akkompagneret af klaver.</p> <p>Kirkebøn (P+K) Kirkens egen version anvendes. P og K veksler. Stillehed indlagt i bønner. Primært indhold: Bøn til Treenigheden, tak for Guds godhed, Jesu død og opstandelse, bøn om udrustning i tjeneste. P beder frit formuleret bøn ud fra gudstjenestens tema. Bøn for ældre, syge, kirkens aktiviteter, landets ledelse.</p> <p>SOS575</p> <p style="text-align: center;"><u>III BORDET</u></p> <p>Nadverbøn (kl. 11.25) Første alternativ i Alterbogen 15-c anvendes: P beder F synger Helligsangen F synger "O Guds lam uskyldig" (egen version, men lig Alterbogen s. 38) P beder "Lovet være du ..." F siger "Amen" P og F beder fadervor</p> <p>Indstiftelsesord (P) Første alternativ i Alterbogen 17 anvendes.</p>
--	---

²² Observationerne er suppleret med oplysninger fra internt dokument, der beskriver kirkens menighedsbøn. Se Nordvestkirkens Tilsynsråd 2022a.

²⁴ Et kort musikalsk indslag ved korsanger.

<p>Tre meddelelser fra menighedsmedlemmer SOS 625</p>	<p>Nadvermåltid P og K uddeler nadver. Hvert nadverbord afsluttes med hilsenen "Fred være med jer". Nadvermåltidet afsluttes med "Den korsfæstede ..." (Alterbogen 18) Ingen sang under første nadverbord. Derefter synger F akkompagneret af flygel: - SOS311 - SOS 316</p> <p style="text-align: center;"><u>IV AFSLUTNING</u></p> <p>Slutningskollekt (P) Alternativ nr. 2 i Alterbogen 19 anvendes. F svarer "Amen"</p> <p>Den aronitiske velsignelse (P) F står. P vendt mod menighed. P fremsiger velsignelse. F svarer 3x "Amen". P gør korsets tegn.</p> <p>Udgangssalme: SOS 271 (kl. 11.40)</p> <p>Udgangsbøn (K) Menighedens egen formulerede bøn. Indhold: Tak for syndernes forladelse og velsignelse, bøn om helliggørelse.</p> <p>Meddelelser P bringer meddelelser om kommende aktiviteter i kirken. Sproget er hverdagspræget.</p> <p>Udgang (postludium) (kl. 11.50) På flygel.</p>
--	---

3.2 Identifikation af forskelle

Når de væsentligste forskelle identificeres, skal de ske med fokus på liturgiernes led, deres indhold og rækkefølge. Denne overordnede retning kan suppleres med Lathrops inspiration til evaluering af liturgisk praksis, og hermed kan der opstilles pejlemærker for, hvordan forskellene identificeres.²⁵ Det bør analyseres, om der er:

1. Forskelle i liturgiernes overordnede *ordo*.
2. Forskelle i *ordoen* i delene af den overordnede *ordo*.
3. Forskelle i hvilke led, liturgierne indeholder.

---

²⁵ Lathrop 1993: 166f; 170

Ud fra de tre punkter identificeres de væsentligste forskelle.

3.2.1 Ad 1: Overordnet *ordo*

Når det gælder liturgiernes overordnede *ordo*, rummer begge liturgier *ordet* og *bordet*. I højmessens liturgi er inddelingen i disse hoveddele vist ovenfor. I Nordvestkirkens liturgi er det oplagt at sammenfatte tekstlæsningen, trosbekendelsen, introduktion til børne- og juniorkirke, sang samt prædiken i *ordet*. *Bordet* indeholder de led, der er beskrevet under nadveren.

Den væsentligste forskel i overordnet *ordo* er, at Nordvestkirken har en lovsangsdel. Den markeres af en introduktion af gudstjenesteleder, og lovsangslederen forbinder i en indledning sangene tematisk til gudstjenestens tema. Af den grund får lovsangsdelen tydelig plads i liturgien. Derfor er der grundlag for at beskrive liturgiernes overordnede *ordo* som *ordet – lovsangen – bordet*.

Om lovsangsdelen har samme status som *ordet* og *bordet* er til diskussion. Følges Lathrops begreber om det gamle og det nye, er der betydeligt mere gammelt indhold i *ordet* (tekstlæsning) og i *bordet* (anvendelse og allusioner af bibeltekster og bibelske termer). Med dette udgangspunkt synes lovsangsdelen ikke at have samme liturgiske tyngde end *ordet* og *bordet*. Dog er forskellen fra Emdrup Kirkes *ordo* stadig væsentlig.

3.2.2 Ad 2: Leddenes placering i hoveddelene

Perspektivet kan indsnævres fra at betragte liturgiernes overordnede *ordo* (*ordet* – (lovsang) – *bordet*) til nu at fokusere på *ordoen* i henholdsvis *ordet* og *bordet*, som er de to overordnede dele, liturgierne har til fælles.

Når det gælder *ordet*, er der tydelige lighedstræk mellem *ordoen* i begge liturgier. Kort sagt går man fra tekstlæsning over sang og trosbekendelse til prædikenen, som afslutter *ordet*. Der er primært tre iøjnefaldende forskelle. For det første indeholder Nordvestkirkens liturgi én tekstlæsning, mens højmessens har tre. Trods alt er der tekstlæsning i begge liturgier, så de næste forskelle vurderes mere væsentlige. Den anden iøjnefaldende forskel af introduktion til børne- og juniorkirke som et liturgisk led i Nordvestkirken. Et tilsvarende led findes ikke i højmissen i Emdrup Kirke. For det tredje er der i Emdrup Kirke et led inden prædikenen, som adskiller sig væsentligt fra Nordvestkirken. Her svarer forsamlingen på præstens indledning til læsningen af evangelieteksten. Det karakteristiske er forsamlingens højtidelige sprogbrug samt respons til præsten. Inddragelsen af forsamlingen på denne måde sker ikke i Nordvestkirken.

Når det gælder *bordet*, er der igen ligheder, idet begge består af bøn, helligprisning og indstiftelsesord frem mod *bordets* højdepunkt, nadveruddeling. Den første væsentlige forskel er invitationen i *bordet* i Nordvestkirken. For det andet er forsamlingen i Emdrup Kirke væsentligt mere involveret i de liturgiske led i forbindelse med nadverbønnen, idet de synger helligsang og "O Guds lam uskyldig" samt svarer "Amen". Denne form for vekslen mellem præst (eller nadverforvalter) og menigheden sker ikke i Nordvestkirken.

3.2.3 Ad 3: Udeladelser af led

Betragtes gudstjenesterne i deres helhed, er der forskel på, hvilke liturgiske led, de to gudstjenester medtager. Som berørt ovenfor er lovsangen en hoveddel af Nordvestkirkens liturgi, og der findes intet direkte modstykke i højmessens. Der er dog to led i lovsangsdelen som skiller sig markant ud fra Emdrup Kirke. Det gælder den spontane quiz ved lovsangslederen og sammes introduktion til sangene og deres tema.

Udover forskellene i forbindelse med lovsangsdelen, bør det også nævnes, at Emdrup Kirke har præ- og postludium, hvilket ikke er tilfældet i Nordvestkirken. En anden væsentlig forskel er tilstedeværelsen af leddene, kyrie og gloria samt hilsen, i folkekirken. Derudover giver et liturgisk led i Nordvestkirken forsamlingen mulighed for at bringe bedeemner.

4 Drøftelse af forskellenes implikationer

Med udgangspunkt i de væsentligste forskelle, som er sammenfattet i tre punkter ovenfor, drøftes det, hvilke implikationer forskellene har for den teologi, der kommunikeres. Hertil anvendes opgavens teoretiske grundlag. Sidst i drøftelsen hæves perspektivet, og der gives reflektoriske modspil til anvendelsen af Lathrop i evalueringen af liturgisk praksis.

4.1 Overordnet *ordo*

Der er grundlag for at beskrive Nordvestkirken og Emdrup Kirkes overordnede *ordoer* som henholdsvis *ordet-lovsangen–bordet* og *ordet–bordet*. I liturgien med to hoveddele, dannes der mellem disse en *juxtaposition*, og derfor skabes der mening og kommunikeres teologi. Kort sagt *gør juxtapositionen* det tydeligt, at forsamlingen både modtager Kristus gennem *ordet*, men også fysisk gennem *bordet*. *Ordet* og *bordet* formidler en og samme sag, men samtidig er de forskellige og komplementerer og kontrasterer hinanden i deres form.

Når *lovsangen* i Nordvestkirken derfor placeres mellem *ordet* og *bordet*, ophæves denne dybe *juxtaposition* i nogen grad. Imidlertid opstår andre *juxtapositioner*.

Mellem *ordet* og *lovsangen* opstår den første *juxtaposition*, og Lathrops begreber om det gamle og det nye kan anvendes. Det gamle (bibelske ord og tekster) forkyndes til forsamlingen i *ordet*. Med forsamlingens egen røst, der synger, opstår noget nyt. I dette "nu" sker altså en respons fra de forsamlede mennesker til Gud på baggrund af de gamle ord, de lige har hørt. Det må også understreges, at forsamlingen i *ordet* står i et modtagende forhold til Gud for dernæst at respondere. Denne "samtale" mellem Gud og forsamlingen initieres altså af Gud, og det kan demonstrere en overbevisning om, at rækkefølgen også *gør sig gældende* i

individets såvel som verdens forhold til Gud: Først rækker Gud ud, dernæst modtager mennesket Gud og responderer.

Lovsangens anden juxtaposition er med bordet. Her kan "samtalen" så at sige fortsætte, idet Kristus nu modtages gennem et måltid. Den Kristus, der lige er tilbedt og proklameret i *lovsangen*, kan forsamlingen nu gå op for at spise og drikke.²⁶ Der kommunikerer altså en relation mellem menigheden og Kristus, som både rummer intimitet såvel som ophøjelse og tilbedelse.

4.2 Leddenes placering i hoveddelene

I selve hoveddelene af *ordoen* fandt analysen også væsentlige forskelle mellem de to gudstjenester. Her bør det drøftes, at der i Nordvestkirkens liturgi var et led med præsentation af børne- og juniorkirke inden prædikenen. Emdrup Kirke havde også et iøjnefaldende led med evangelielæsningen, hvor forsamlingen indgik i en form for kort dialog med præsten. Eftersom lignende medvirken fra forsamlingen også gjorde sig gældende i de liturgiske led i forbindelse med nadverbønnen i samme gudstjeneste, prioriteres en drøftelse af sidstnævnte tilfælde.

Introduktionen til børne- og juniorkirke faldt efter trosbekendelsen. Her opstår altså en *juxtaposition* mellem noget gammelt (en oldkirkelig bekendelse) og noget nyt i form af denne gudstjenestes aktiviteter for børn og juniorer. Forsamlingen tilslutter sig med bekendelsen den verdensomspændende kirke gennem 2000 år. Umiddelbart efter samles denne forsamlings børn foran forsamlingen, og alle får at høre, hvad dagens aktivitet og forkyndelse for dem er. Det kan hævdes, at der kommunikerer en enhed mellem forsamlings børn og juniorer og den globale kirke, forsamlingen lige har bekendt sig til.

Introduktionen danner også en *juxtaposition* med prædikenen (dog med en sang i mellem). Dermed bliver det tydeligt, at det gamle (Bibelens fortællinger og trosindhold) formidles i dette nu både for børn og juniorer og for resten af forsamlingen. Ydermere formidles dette gamle af frivillige fra forsamlingen i børne- og juniorkirke og af en lægmandsprædikant fra forsamlingen i prædikenen. Det er altså forsamlingens egne medlemmer, der forkynder *ordet*. Det kommunikerer et højt syn på lægfolks muligheder for tjeneste i gudstjenestesammenhæng.

I *bordet* i højmessens liturgi var *ordoen* på enkelte punkter en anden end i Nordvestkirken. Forsamlingen synger helligsangen og "O Guds lam uskyldig". At Gud tilbedes og Kristus erkendes som den, der bærer synd, adskiller sig ikke væsentligt fra det formidlede teologiske indhold i *bordet* i Nordvestkirken. Den største forskel består derimod i, at forsamlingen med sang og svar på præstens bøn indgår i det liturgiske led.

---

²⁶ Det tilbedende og proklamerende element i *lovsangen* fremgår af gudstjenesteobservationerne.

Forsamlingen og præsten nærmest veksler: præsten beder, forsamlingen synger, præsten beder, forsamlingen svarer, præst og forsamling beder sammen. Denne vekslen, der afsluttes med et fælles fadervor, er med til at drive det liturgiske led frem mod højdepunktet, uddelingen af nadveren. Dermed bliver nadverens store betydning for forsamlingen understreget. Her modtages netop det, der er bedt og sunget om.

4.3 Udeladelser af led

Nogle led, som kun gjorde sig gældende i én af gudstjenesterne, allerede drøftet ovenfor. Der er dog andre led, som ved deres tilstedeværelse eller fravær er højst iøjnefaldende.²⁷

Den første væsentlige forskel er den særdeles iøjnefaldende quiz, som lovsangslederen stod for i Nordvestkirken. Her skabes en *juxtaposition* i yderste potens. Quizzen kan om noget defineres som "nyt", og forsamlingen er her sammen om noget sjovt, hyggeligt og uhøjtideligt. Umiddelbart bagefter lovsynger forsamlingen Gud med indholdsmættede og proklamerende sange om håb, Jesu genkomst, frelsen, troen, etc. Selvom lovsangsdelen ovenfor blev beskrevet som noget "nyt", rummer den alligevel noget gammelt grundet sangenes indhold. Denne *juxtaposition* iscenesætter, at forsamlingen både har et varmt og hyggeligt fællesskab på det mellem menneskelige plan, og samtidig har de et dybt, åndeligt fællesskab med grundlag i gamle tekster. Deres fællesskab rummer både at have det sjovt og at tilbede Gud sammen. De to vidt forskellige forhold lader *juxtapositionen* stå side om side og dermed demonstreres det, at det ene ikke udelukker det andet.

Den anden væsentlige forskel ses i Emdrup Kirkes præ- og postludium. Disse led indgår måske ikke i tydelige *juxtapositioner*, men de sætter en ramme om gudstjenestens *ordo*. Musikstykkerne gør rammen højtidelig, og gudstjenesten fremhæves da som noget særligt, der adskiller sig fra resten af ugen. Når der ikke er præ- og postludium i Nordvestkirkens gudstjeneste, er der potentiale for at vægtlægge gudstjenestens lighed med resten af ugen. Gudstjenesten flyder da i højere grad sammen med resten af ugen. Denne forskel på de to gudstjenester kan derfor udtrykke et henholdsvis højt og lavere kirkesyn.

Den tredje væsentlige forskel er forsamlingens mulighed for at bringe bedeemner i Nordvestkirken. Noget nyt i form af det, der aktuelt ligger forsamlingen på sinde, møder hermed noget gammelt i form af fastformulerede bønner med bibelske allusioner. Denne *juxtaposition* udtrykker, at de aktuelle behov og udfordringer har en berettiget plads i mødet med den Gud, forsamlingen ophøjer i ydmyg bøn.

---

²⁷ Mest markante forskel er formentlig hele lovsangsdelen, men den er behandlet ovenfor. Man kunne også have drøftet kyrie, gloria og hilsenen, men det teologiske indhold i disse er trods alt ikke særegent for Emdrup Kirke.

4.4 Sammenfatning

Udover at lovsangen udgør en hoveddel i Nordvestkirkens *ordo*, synes Nordvestkirkens liturgi at tydeliggøre tanken om det almene præstedømme og en ekklesiologi, der ikke nødvendigvis sonder skarpt mellem søndagens gudstjenestefejring og hverdagens tjeneste for Gud. Nordvestkirkens liturgi kommunikerer især med quizen en tydelig betoning af fællesskabets virkelighed, vigtighed og almindelige udtryk.

I Emdrup Kirke bevares derimod en højere ekklesiologi, og det almindelige præstedømme synes underbetonet i liturgien. Dog involveres forsamlingen i *ordet* på en måde, som driver liturgien frem mod nadveren, og sakramentet får da en mere fremtrædende rolle.

4.5 Et afsluttende fagligt helikopterperspektiv

I opgavens metodeafsnit blev den praktisk-teologiske metode skitseret. Opgaven placerer sig inden for metoden, idet den undersøger en liturgisk praksis og forhåbentligt giver pejlemærker til, hvordan en LM-frimenighed kan genbesøge sit normative grundlag for liturgi. Det er nu et væsentligt spørgsmål, *hvor* kvalificerede pejlemærker denne opgave egentlig giver. Trods alt anvendes kun én teoretiker. Det vurderes derfor frugtbart og fagligt vederhæftigt at give nogle reflektoriske modspil til anvendelsen af Lathrops liturgiske teologi. Disse refleksioner afslutter opgaven.

For det første kan Lathrops metodiske forudsætninger udfordres. I hans arbejde med liturgisk teologi kan der være høj grad af fokus på bibeltekster og historiske såvel som nuværende liturgiske tekster. Man kan spørge, om tilgangen afføder et snævert perspektiv i evalueringen af egen liturgisk praksis, så man nedprioriterer at liturgiens mening skal kunne registreres i den faktiske gudstjeneste og ikke blot i de foreskrivende tekster.²⁸

For det andet bør det overvejes, om liturgiens teologiske kommunikation forstås intuitivt eller om der kræves en vis forhåndsviden. Der kan potentielt set være forskel på gudstjenesteliturgiens intenderede mening og den mening, som forsamlingen oplever og erfarer.²⁹

I forlængelse heraf er det for det tredje vigtigt at overveje, hvor universelt et sprog liturgisk teologisk kommunikation er. Med andre ord: Vil en gruppe mennesker i New York og Ny Guinea opfatte samme teologiske mening i en dansk højmesseliturgi? Denne overvejelse understreger, at det i forbindelse med liturgisk praksis er værd at reflektere over begrebet kontekstualisering. Liturgien er muligvis transkontekstuel i den forstand, at nogle elementer bør gå igen i alle kulturer, fordi de simpelthen hører til bibelsk og kristen liturgi. På samme tid kan man også forestille sig, at liturgi er kontekstuel, så den former sig efter den pågældende kultur ved at anvende og inddrage kulturens begreber, forståelseshorisont, adfærd, etc. Dette

---

²⁸ Geldhof 2020: 15f. Se fx Lathrop 1993: 15-32.

²⁹ For en uddybning af kritikken, se Rønkilde 2017: 109.

gælder både, når man sammenligner to meget forskellige kulturer, men det kan måske også gælde i sammenligningen mellem to subkulturer i et mindre geografisk område.³⁰

5 Afslutning

Opgaven har forsøgt at identificere de væsentligste forskelle mellem liturgien i en LM-frimenighedsgudstjeneste og i en dansk, folkekirkelig højmesse. Derudover er det drøftet, hvilke implikationer forskellene har for den teologi, liturgierne kommunikerer.

To gudstjenesteobservationer i Nordvestkirken og Emdrup Kirke (henholdsvis LM-frimenighed og folkekirke) udgjorde opgavens praktiske grundlag. Observationerne såvel som analysen fokuserede på liturgiernes led, deres indhold og rækkefølge. De væsentligste forskelle kunne opstilles i tre punkter, i hvilke drøftelsen tog sit udgangspunkt. Drøftelsen inddrog Lathrops *juxtaposition* og *ordo*.

Det viste sig, at der var en væsentlig forskel i liturgiernes overordnede *ordo*, idet Nordvestkirken havde en lovsangsdel. Derudover synes liturgien i denne kirke at kommunikere tanken om det almene præstedømme, en mere lavkirkelig ekklesiologi samt en mere uklar sondring mellem søndagens gudstjenestefejring og hverdagens tjeneste for Gud. I Emdrup Kirke synes liturgien at formidle en højere ekklesiologi og et mindre fokus på det almene præstedømme. Nadveren fik også en mere fremtrædende rolle end i Nordvestkirken, mens Nordvestkirkens liturgi kommunikerede virkeligheden og vigtigheden af det kristne fællesskab i al sin almindelighed.

---

³⁰ Schattauer 2007: 126

Litteratur

- Alterbogen. (1992). *Den Danske Alterbog*. Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Browning, D. S. (1991). *A fundamental practical theology*. Fortress Press.
- Deeg, A. (2012). *Das äussere Wort und seine liturgische Gestalt: Überlegungen zu einer evangelischen Fundamentalliturgik*. Vandenhoeck & Ruprecht.
- Den danske folkekirke. (2022). *Bekendelsesskrifter*. folkekirken.dk. <https://www.folkekirken.dk/om-troen/at-vaere-kristen/trosbekendelse/bekendelsesskrifter>
- Discipel 24/7. (2022). *Discipel 24/7 forside*. discipel24-7.dk. <https://discipel24-7.dk/>
- Emdrup Kirke. (2022). *Soundcloud - Emdrup Kirke*. soundcloud.dk. <https://soundcloud.com/emdrupkirke>
- Folkekirken. (2022a). *Om trinitatis*. folkekirken.dk. <https://www.folkekirken.dk/aarets-hoejtider/trinitatis/om-trinitatis>
- Folkekirken. (2022b). *Sådan foregår gudstjenesten*. folkekirken.dk. <https://www.folkekirken.dk/gudstjeneste/saadan-foregaar-gudstjenesten>
- Geldhof, J. (2020). *Liturgical Theology as a Research Program*. Brill.
- Hegstad, H. (1999). *Kirke i forandring: Fellesskap, tilhørighet og mangfold i Den norske kirke*. Luther Forlag.
- Hegstad, H. (2009). *Den virkelige kirke: bidrag til ekklesiologien*. Fagbokforlaget.
- Iversen, H. R. (2018). *Ny praktisk teologi: kristendommen, den enkelte og kirken*. Eksistensen.
- Kofod-Svendsen, F. (2014). *Teologi og konsekvens: Niels Ove Rasmussen Vigilius' teologiske virke med særligt henblik på bibelsyn, kirkesyn, konfessionstroskab, karismatik og samarbejde på den kirkelige højrefløj i sidste halvdel af det 20. århundrede*. Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Lathrop, G. (1993). *Holy Things: A Liturgical Theology*. Fortress Press.
- Luthersk Missions Landsstyrelse. (2006). *Vejledende liturgihåndbog [internt dokument]*. https://www.dlm.dk/sites/default/files/Om_os/vejledende_liturgihandbog.pdf
- Luthersk Missions Landsstyrelse. (2014). *Frimenigheder i LM*. Luthersk Mission. https://www.dlm.dk/sites/default/files/Om_os/2014_frimenigheder_i_lm.pdf
- Nordvestkirken. (2021). *Vedtægter for Nordvestkirken*. Nordvestkirken. <http://nordvestkirken.dk/wp-content/uploads/2021/08/Vedtaegter-for-Nordvestkirken-202105-endelig.pdf>
- Nordvestkirken. (2022a). *Nordvestkirkens ressourcer*. nordvestkirken.dk. <http://nordvestkirken.dk/ressourcer/>
- Nordvestkirken. (2022b). *Prædikant kalender [internt dokument]*. Nordvestkirken.
- Nordvestkirkens Tilsynsråd. (2022a). *NVK menighedsbønner FEB_2022 [internt dokument]*. Nordvestkirken.

- Nordvestkirkens Tilsynsråd. (2022b). *Prædikantbrev_skabelon [internt dokument]*. Nordvestkirken; Fra privat korrespondance.
- O'Reilly, K. (2012). *Ethnographic methods* (2nd ed). Routledge.
- Rønkilde, J. B. (2017). Hvad er meningen? Nyere gudstjenesteteorier og deres betydning for gudstjenesteteologien i Danmark. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 44(2), 101–116.
- Schattauer, T. H. (2007). Liturgical Studies: Disciplines, Perspectives, Teaching. *International Journal of Practical Theology*, 11(1), 106–137.
- Schmidt, B. R. (2018). Nybrud, nyorientering og nye visioner - LM's nyere historie: oversigt og tendenser. *Alle tiders mission! - Luthersk Mission gennem 150 år 1868-2018*, 8–24.